

1.

PAPEŽSKÁ LISTINA (BULLA „INDUSTRIAE TUAE“)
SVATOPLUKOVI, PANOVNÍKOVI VELKOMORAVSKÉ ŘÍŠE
R. 880.

V 9. století našeho letopočtu pokročil již hospodářský a sociální vývoj slovanského obyvatelstva sídlícího — už nejméně od 5. století — čím dále hustěji na území dnešní Československé socialistické republiky tak daleko, že zde začal vznikat skutečný státní život, a to na více místech současně. Bylo tomu tak zejména na jižní Moravě, na západním Slovensku (Nitransko) a ve středních Čechách. Rodové svazky byly namnoze rozrušeny a bývalí svobodní občinníci ocitali se stále více v závislosti na knížatech, totiž na náčelnících nejvýznamnějších rodů, na předácích hradových obcí („žup“) a na vůdcích kmenů — plemen — knížectví. Státní život, který se tu objevoval, měl ráz raně feudální. Byly pro něj charakteristické zejména silné stopy starých poměrů společnosti prvotně pospolné. Nepřekvapuje nás to, neboť — jak dnes ukazují nejnovější archeologické objevy v dolním Pomoraví — byla zde sídlištní i kulturní a patrně i politická souvislost s poměry století 7.—8., kdy se tvořily předpoklady tohoto pozoruhodného raně feudálního západoslovanského státního života. Výsledky posledních výkopů zdají se nasvědčovat tomu, že Velkomoravská říše organicky rostla z hospodářských a sociálních podmínek 8. století a že v některých směrech mohla navazovat nejen na okrajové tradice tzv. Samovy říše ze 7. století, nýbrž i — kulturně — na staré poměry v oblasti hranic (limes) antické říše římské. Analogicky platí to pravděpodobně i o oblasti Čech na západ odtud, a to tím spíše, že Čechy a Morava ani v těchto dobách 7.—8. století nebyly od sebe odděleny žádnými nepřekročitelnými přehradami.

Kdežto pro oblasti dnešních Čech máme o této době zprávy jen rozptýlené, drobné a útržkovité (ze značné části nadto zachované jen v pověstech), pro oblast Moravy a západního Slovenska máme už souvislé a zcela konkrétní historické záznamy.

Z nich vidíme, že v druhé polovině 9. stol. rozkvěl zde, na východ od české země, raně feudální státní život v rámci politického útvaru vedeného moravským rodem Mojmirovců. Později se tento stát rozvinul v tzv. Velkomoravskou říši, společný stát předků dnešních Čechů a Slováků. Zvláště důležité je, že tento významný politický útvar pokusil se zařídit se samostatně i po stránce církevní organizace (moravské arcibiskupství se slovanskou liturgií) a po stránce kulturní nadstavby vůbec (vznik staroslověnského písemnictví zde), což bylo vše v úzké souvislosti s cyrilo-metodějskou kulturní misí poslanou sem r. 863 na žádost Moravanů z Byzance (Cařihradu).

Moravský stát měl od počátku živé mezinárodní (přesněji mezistátní) styky s nejvýznamnějšími soudobými politickými činiteli, posléze i se samou papežskou stolicí v Římě. Odtud vzešla i papežská listina z r. 880, jejíž text se zde otiskuje. Je adresována moravskému panovníkovi Svatoplukovi („slavnému velmoži“; v jiné listině — z r. 885 — je užito titulu „králi Slovanů“) a obsahuje řadu cenných zpráv o moravském státě a o životě v něm. Je to významná ukázka toho, jak také v těchto důležitých otázkách naší rané historie nejsme ani zdaleka odkázáni pouze na prameny archeologického původu.

Tato papežská listina, jež se běžně v literatuře cituje jako bulla „*Industriae tuae*“, byla sice po jistou dobu podezírána jako podvržená, ale dnešní stav vědeckého bádání nedovoluje již o její pravosti pochybovat. Její význam lze shrnout do pěti hlavních bodů:

1. V komplexu otázek týkajících se mezinárodního postavení Moravského státu stojí zde v popředí skutečnost, že ústy svého zvláštního vyslance Zemižizna moravská feudalita v čele se Svatoplukem se rozhodla vstoupit ve zvláštní vztah k papeži a římské kurii a že papežské stolice na tento vztah přistoupila a písemně jej formulovala. Moravský stát se dostal do přímé ochrany duchovní hlavy všech křesťanů a vyloučil tak možnost podobného či jiného vztahu ke klerémukoli státu či politickému činiteli jinému, což křížilo zejména a v první řadě mocenské nároky každého, kdo nesl hodnost a titul „císaře Římanů“. Mezi léty 877—881 ostatně korunovaného císaře římského nebylo.
2. V bulle bylo výslovně potvrzeno starší privilegium arcibiskupství Metodějova, čímž jest nejpravděpodobněji rozuměti privilegium papeže Hadriána II. z r. 869. Toto privilegium bylo Metodějovi dáno při jeho druhé návštěvě v Římě a za neznámých okolností (snad v souvislosti s pádem Moravy) bylo zničeno, ale jeho obsah se podle všeho zachoval ve staroslověnské reprodukci v legendě o svatém Metoději. Do jaké míry a v jaké podobě bylo toto privilegium známo autorům našich nejstarších historických spisů z 10. a 11. století, zůstává otevřenou otázkou.
3. V bulle se schvalovala slovanská liturgie zavedená na Moravě oběma učenými Řeky Konstantínem (Cyrillem) a Metodějem, a to takto: a) nařizovalo se zásadně její používání u slovanských národů vůbec; b) pokud jde o říši Svatoplukovu, zavádělo se její obecné používání doplňovací, totiž po mši latinské; c) pro Svatopluka a jeho dvůr ponechávala se možnost mše jen latinské.
4. Uznávala se v plné formě pravověrnost Metoděje, který tak byl očištěn z nařčení, že zavádí úchylky ve víře.
5. Stanovily se povinnosti a práva arcibiskupa Metoděje v moravské církevní provincii (arcidiecezi), byly vytyčeny hlavní zásady poměru státu a církve v Moravském státě a byl určen vztah Metoděje k jeho sufragánům (podřízeným biskupům, zde zvláště k Němci Vichingovi, oblíbenci Svatoplukovu, v Nitře) i k ostatnímu kleru. Výslovně je zde zmíněno, že Metoděj v těchto směrech dostal ještě zvláštní papežskou písemnou instrukci, která se nám ale rovněž nezachovala. Vyplývá odtud, že z nejvyšších církevních míst byl tehdy učiněn pokus, uplatnit na Moravě předpisy římské církve (označují se tu jako „*capitula*“), tedy vznikající západní právo kanonické.

Věda se až donedávna neodvažovala brát v plném rozsahu za základ svých poznatků o církevním životě kdekoli na našem území v 9. století zmínky této listiny o funkcích arcibiskupa a biskupů (několika), o kostelích rozsetých zřejmě ve velkém množství od oblastí Nitry na západ směrem k Čechám, o kleru (opět zřejmě velmi čelném) různých stupňů a hodností, o tom, jak církevní otázky stávaly se už před jedenácti stoletími v moravském státě palčivou a běžnou problematikou vnitřní i zahraniční politiky a měly zřetelně svůj hluboký dosah nejen kulturní, nýbrž i hospodářský a vůbec sociální. Teprve v několika posledních letech výkopy, které nám odhalily celá bohatá a rozsáhlá sídliště včetně řady zděných kostelů, dvorců a hradů, plně potvrdily, že obraz, který historik — a ne pouze právní — mohl získat již rozbořením písemných zpráv o velké Moravě, nebyl fantastický, nýbrž odpovídal pravdě.

Kostely v majetku feudálů byly zvláště příznačným rysem pro raně feudální společnost u nás, a to platilo také pro starou Moravu. Je to analogie toho, co klasická německá věda z doby před první světovou válkou (U. Stutz) pokřtila okřídleným slovem *Eigenkirche*, marně otrocky napodobovaným i řadou slovanských epigonů německé vědy, ač správný výklad tohoto jevu u nás byl podán již r. 1933.

Kostely v majetku feudálů byly těžkým břemenem celé společnosti. Byly to právě ony, jež způsobovaly přiosťřování sociálního napětí a zbavovaly vládnoucí třídu v dobách nebezpečí náležitě opory mas lidu, který neměl zájmu na existenci říše, jež jej se svým křesťanstvím tak vyssávala. Kostely, příživnický církevní aparát, nákladná náboženská pompa, včetně i pohřbívání a jiných rituů, to vše bylo zřejmě v té době ještě neúnosné pro masy přímých výrobců, zvláště rolníků. Mnohé mluví pro tezi, že pád Moravy byl mezi jiným zaviněn také touto vnitřní situací, pro niž máme nepřímné doklady i v textu zde otištěném.

Z literatury:

- Jaromír HLAVSA, Velkomoravská říša — ranofeudální štát, Právnické štúdie, III-4, Bratislava 1955, str. 527—550.
Josef POULÍK, Staří Moravané budují svůj štát, Gottwaldov 1960.
VELKÁ MORAVA. Tisíciletá tradice štátu a kultury. (Vyšlo česky, slovensky, rusky, německy a anglicky, resp. francouzsky), Praha 1963.
SOLUŠŤÍ BRATŘI. 1100 let od příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu, Praha 1963.
Peter RATKOŠ, Pramene k dejinám Velkej Moravy, Bratislava 1964.
Lubomír HAVLÍK, Velká Morava, Praha 1964.
DAS GROSSMÄHRISCHE REICH. Arbeiten aus der wissenschaftlichen Konferenz Brno—Nitra 1963, Praha 1966.
Václav VANĚČEK, Dějiny štátu a práva v Československu, Praha 1964, kap. 11, str. 45—48.
CYRILLO-METHODIANA, Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven, 1965.

Dilecto filio Sfantopulcho glorioso comiti. Industrię tuę notum esse volumus quoniam confratre nostro Methodio, reverentissimo archiepiscopo sanctę eclesię Marahensis, una cum Semisisno, fideli tuo, ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli nostramque pontificalem přesenciam veniente atque sermone lucifluro referente, didicimus tue devocionis sinceritatem et tocius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis.

Nam divina gracia inspirante contemptis aliis seculi huius principibus, beatum Petrum, apostolici ordinis principem vicariumque illius, habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrę tuę amore fidelissimo elegisti, et usque ad finem sub ipsius et vicarii eius defensione colla summittens, pio affectu cupis auxiliante domino utpote filius devotissimus permanere.

Milovanému synu Svatoplukovi, slavnému velmoži. Horlivosti tvé chceme oznámiti, že k našemu dvoru přišel spolubratr náš Metoděj, nejtihodnější arcibiskup svatę církve moravské spolu se Zemižiznem (Sěmižiznem), tvým vasalem a služebníkem, a že z jejich jasných slov zvěděli jsme o tvé upřímné oddanosti k nám a o přání všeho tvého lidu, jež vůči apoštolskému stolci a naší otcovské pěči chováte. (Tlumočeno zkráceně.)

Neboť vnuknutím boží milosti ponechal jsi stranou jiná knížata tohoto světa a rozhodl ses, veden nejvěrnější láskou, spolu se vznešenými vasaly a služebníky svými a se všim lidem země své vzítí si za ochránce, za pomocníka ve všem a za obránce svatého Petra, knížete sboru apoštoľů, a jeho náměstka a šiji skláněje navždy do ochrany jeho a jeho náměstka toužíš zbožně s boží pomocí setrvati jako jeho nejoddanější syn.

Pro qua scilicet tanta fide ac devocione tua et populi tui apostolatus nostri ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nostre gremio veluti oves domini nobis commissas recipimus vitęque pabulo clementer nutrire optamus, atque nostris assiduīs precibus omnipotenti te domino commendare studemus, quatenus sanctorum apostolorum suffragantibus meritis et in hoc seculo adversa omnia superare et in cęlesti postmodum regione cum Christo deo nostro valeas triumphare.

Igitur hunc Methodium, venerabilem archiepiscopum vestrum, interrogavimus coram positīs fratribus nostris episcopis, si orthodoxę fidei symbolum ita crederet et inter sacra missarum sollemnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psallere.

Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam dei remisimus.

Quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reverencia letaque mente recipiatis, iubemus, quia nostre apostolicę auctoritatis p̄cepto eius archiepiscopatus ei privilegium confirmavimus et in perpetuum deo iuvante firmum manere statuimus, sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum dei iura et privilegia statuta et firmata consistunt. Ita sane, ut iuxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea velut deo contemplante dispenset; nam populus domini illi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem.

Za takovouto věrnost a oddanost tvou i tvého lidu vítáme tě s rozpjatými pažemi apoštolskými, s velikou láskou tě objímáme jako jediného syna, přijímáme tě se všemi tvými věrnými na svůj klín jako ovečky boží nám svěřené, přejeme si živiti tě laskavě krmí života a snažíme se doporučiti tě ustavičnými modlitbami svými všemohoucímu pánu, abys za podpory zásluh svatých apoštolů mohl jak na tomto světě překonávati všechna nepřátelství, tak potom v krajině nebeské vítězně se radovati s Kristem, naším bohem.

Vyptali jsme se tudíž tohoto Metoděje, ctihodného vašeho arcibiskupa, ve shromáždění našich bratří biskupů, zdali v základní články pravé víry tak věří a je ve slavnosti mše svaté tak zpívá, jak je známo, že činí svatá římská církev a jak to bylo prohlášeno na šesti všeobecných svatých synodách svatými otci na základě evangelické autority Krista, boha našeho. On pak (Metoděj) prohlásil, že věří a zpívá podle učení evangelického a apoštolského tak, jak učí svatá římská církev a jak je tradicí od svatých otců.

My pak shledali jsme jej ve všech církevních naukách a náležitostech pravověrným a prospěšně působícím a k vám jsme jej odeslali zpět, aby řídil svěřenou sobě boží církev.

A rozkazujeme, abyste jej přijali s náležitými poctami a úctou i s radostnou myslí jako vlastního pastýře, ježto z naší apoštolské autority potvrdili jsme mu výsadu jeho arcibiskupství a stanovili jsme, aby s boží pomocí zůstávala pevnou tak jako z autority našich předchůdců pevně platí a trvají práva a výsady všech božích církví. V tom smyslu totiž, aby (Metoděj) podle kanonické tradice měl na starosti všechny církevní záležitosti a vyřizoval je jako za božího dohledu; neboť jest mu svěřen lid boží a on bude jednou skládati účty za jejich duše.

Ipsum quoque presbiterum nomine Uichinus, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctę ecclesię Nitrensis; quem suo archiepiscopo in omnibus obędientem, sicuti sancti canones docent, esse iubemus. Et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providencia et alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconem dirigas, quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessariam, ordinemus episcopum, ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis prefatus archiepiscopus vester iuxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt existere, postmodum valeat ordinare.

Presbiteros vero diacones seu cuiuscunque ordinis clericos, sive Sclavos, sive cuiuslibet gentis, qui intra provincię tue fines consistunt, precipimus esse subiectos et obedientes in omnibus iam dicto confratri nostro, archiepiscopo vestro, ut nichil omnino pretereius conscientiam agant. Quod si contumaces et inobędientes existentes scandalum aliquod aut scisma facere presumpserint, et post primam et secundam ammonicionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra precipimus esse procul abiciendos secundum auctoritatem capitulorum, queę illi dedimus, vobis direximus.

Litteras denique Sclaviniscas, a Constantino quondam philosopho reppertas, quibus deo laudes debite resonent, iure laudamus, et ut in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur, iubemus. Neque enim tribus tantum, sed omnibus linguis dominum laudare auctoritate sacra monemur, ...

Nec sane fidei vel doctrinę aliquid obstat sive missas in eadem Sclavinica lingua canere sive sacrum evangelium vel

Onoho také knęze jménem Vichinga, kterého jsi k nám poslal, vysvětili jsme za zvoleného biskupa svatę církve nitranské; rozkazujeme, aby ve všem byl poslušen svého arcibiskupa tak, jak to učí svatę kanony. A chceme, abys — rovněž se souhlasem a opatřením arcibiskupa samého — poslal k nám ve vhodné chvíli ještě dalšího schopného knęze nebo jáhna, jež bychom ustanovili biskupem podobně při jiném kostele, kde bys shledal, že je nezbytnou biskupská správa, tak aby potom výše zmíněný váš arcibiskup s těmito dvěma od nás ustanovenými biskupy podle apoštolského rozhodnutí mohl i na jiných místech, v nichž mají a mohou biskupové důstojně žíti, biskupy ustanovit.

Knęží ovšem, jáhnové a klerikové kteréhokoli stupně, ať již Slované či kteréhokoli jiného rodu, kteří žijí v hranicích tvę oblasti, nařizujeme, aby byli poddáni již uvedenému našemu spolubratru, vašemu arcibiskupovi, ve všem aby ho byli poslušni a vůbec nic aby nepodnikali, aniž on by o tom věděl. Toho kdyby nedbali a byli neposlušnými a kdyby se opovážili vyvolati nějaké pohoršení nebo roztržku a nenapravili se ani po prvním a druhém napomenutí, nařizujeme, aby z naší autority jako rozsęvači koukolu byli vyhnáni z vašich kostelů a z vašeho území na základě písemných ustanovení, která jsme Metodějovi odevdali a vám poslali.

Schvalujeme posléze právem slovanště písmo vynalezené zesnulým Konstantinem Filosofem, aby podle něho, jak se sluší, boží chvála zaznívala a rozkazujeme, aby tímto jazykem dál se výklad učení a skutků Krista, pána našeho. Neboť ne pouze třemi, nýbrž všemi jazyky chváliti pána nabádá nás svatá autorita etc. (*V dalším uvádějí se theologické argumenty.*)

Ani ve víře ani v nauce zajisté nic není na překážku tomu, aby se v témž slovanštěm jazyku zpívaly mše, aby se v něm

lecciones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere...

Iubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrę vestrę propter maiorem honorificenciam evangelium latine legatur et postmodum Sclavinica lingua translatum in auribus populi latina verba non intelligentis adnuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et iudicibus* tuis placet missas latina lingua magis audire, precipimus, ut latine missarum tibi sollempnia celebrentur.

Data...

četlo svaté evangelium a boží čtení Nového i Starého zákona dobře přeložená a tlumočená...

Rozkazujeme však, aby ve všech kostelích vaší země pro větší čest a slávu četlo se evangelium latinsky a potom do datečně hlásalo, přeložené do slovanského jazyka, sluchu lidu nechápajícího slovo latinské, tak jak se již zřejmě v některých kostelích děje. A jestliže tobě a úředním hodnostářům („soudcům“)* tvým více vyhovuje slyšení mše jazykem latinským, nařizujeme, aby obřad mše se ti konal latinsky.

Dáno...

Text listiny je převzat z FRIEDRICHOVY edice v Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I, Praha 1904—1907, str. 19—21, č. 24. — Český text byl pořízen s přihlédnutím k dílčím překladům PASTRNKOVÝM (Dějiny slovanských apoštolů, 1902, str. 114 a d.) a SNOPKOVÝM (Konstantin—Cyrill a Metoděj, 1908, str. 98 a d.), jakož i k překladu RATKOŠOVU, 1. c., str. 190—192.

2.

NEJSTARŠÍ ZPRÁVA O ZÁKONODÁRNÉ ČINNOSTI V RANĚ FEUDÁLNÍM STÁTĚ ČESKÝCH PŘEMYSLOVCŮ.

R. 992.

Velkomoravská říše se svým hospodářským, politickým i kulturním rozkvětem, který hluboko ovlivnil nejen Slovanů střední Evropy, nýbrž i Slovanů jižní a východní, zanikla na počátku 10. století. Z našeho hlediska je důležité, že se tím uvolnila cesta k rozvoji samostatného politického života Slovanů českých, kteří zatím — na konci třetí čtvrtiny 9. století — dosáhli vysokého stupně soustředění pod hegemonií kmene Čechů a dynastií Přemyslovců v čele.

I zde rozvinul se raně feudální život, zásadně po všech stránkách toho rázu, jako byl v té době v jiných oblastech Evropy. I zde začalo v té době křesťanství napomáhat k tomu, aby se feudální vztahy co nejvíce upevnily. I zde ovšem projevil se typický rys středoevropských dějin raně feudálních, totiž konflikty vznikající z toho, že se těchto oblastí pokoušeli zmocnit němečtí feudálové ze západu.

*) Snad zde papežská kancelář takto tlumočila — z iniciativy Metodějovy patrně — slovanský termín „župani“.